НЕКРОЛОЗИ.

Салихъ Мюдеризовъ.

Презъ месецъ юлий, изтеклата 1938 година, се помина Салихъ Мюдеризовъ, българинъ мохамеданинъ

отъ с. Смилянъ, Смоленско, единиятъ отъ двамата на приложената снимка; различни по вѣра, но сродни по духъ,

българи отъ Родопския край. Другиятъ е свещеноикономъ Димитъръ Мавровъ отъ с. Райково, известенъ народенъ деецъ и страдалецъ за свободата на тоя край. Между тѣхъ сѫществуваха силни приятелски връзки и чувства, изразени и въ едно побратимство, които на други биха се видѣли като чудноватость, но за тѣхъ бѣше жива действителность. Защото, ако се вникнѣше макаръ и повърхностно въ живота и патилата на тия двама труженици, щѣше да се открие необятна широта, която могатъ да носятъ само едни славянски души, което иде да потвърди факта, че вѣрското различие нѣма никакво значение за добритѣ обноски, братски чувства и кръвно единство между тия две половини на българското племе въ Родопския край.

Салихъ Мюдеризовъ бѣ тихъ, честенъ, състрадателенъ, спокоенъ и въобще съ добродетеленъ нравъ, българинъ мохамеданинъ, съ значителни заслуги къмъ българщината въ тоя край. Много интересенъ и характеренъ е случаятъ, по който сѫ се сближили свещеникъ Димитъръ Мавровъ и Салихъ Мюдеризовъ. Приятелството имъ започва отъ лѣтото на 1901 година, единъ много критиченъ моментъ за българщината въ Смоленската околия.

Знае се, че по аферата хаджи Нурия презъ 1901 година въ Пашмакли били задържани, като заподозрѣни и участници, почти всички български християнски първенци и чорбаджии отъ околнитѣ села. Следъ разследване, една лѣтна нощь, тѣ, около 40 души, били подкарани на дълги върволици отъ Пашмаклѫ къмъ Ксанти и Одринъ. Начело вървѣли трима свещеници, а следъ тѣхъ първенцитѣ: Стояноолу и Кирякъ Данчевъ отъ Устово, Иванъ Караманджуковъ отъ Чокманово, Хар. Костовъ отъ Райково и др. Като минавали презъ с. Смилянъ, раненията х. Нурия ги посрещналъ и изпратилъ. Нему се видѣла охраната слаба, затова събралъ отъ селото допълнителна милиция, която да ги придружи до Ксанти. Между тѣхъ билъ и Салихъ Мюдеризовъ. Той, както казахме, бидейки съ добъръ нравъ и честни обноски, измолилъ началницитѣ да води и коня си, подъ предлогъ, да товари кирия на връщане отъ Ксанти. Съображенията му всѫщность били да помага

на затворницитѣ, както и станало. Слънцето прегаряло, и последнитѣ скоро почнали да страдатъ отъ жажда. Часовиитѣ, повечето турци, не имъ позволявали да пиятъ вода и мнозина почнали да припадатъ. Въ това имъ злощастие на помощь се притекълъ Салихъ Мюдеризовъ, който носѣлъ единъ коженъ мѣхъ. Напълнилъ го съ вода и изреждалъ всички затворници, като имъ подавалъ съ дървена паничка студена вода. На Чамджасъ пили за последенъ пжть отъ студения изворъ, па отъ тамъ се отправили къмъ Олу-еле. Постжпката на Салихъ Мюдеризовъ не се нравила на охраняващитѣ ги войници, които го блъскали, ругали и бутали съ прикладитѣ, но той, ржководейки се отъ чувства на братство и човѣчность къмъ тия сродни нему люде и съ рискъ да бжде още повече малтретиранъ, продължилъ тая самарянска работа презъ цѣлия день. На втория день пжтуването било още помжчително. Ржцетѣ, краката и шиитѣ на затворницитѣ се прокървавили и на мнозина прилошало. На Димитъръ Мавровъ се сжщо подули краката и съвсемъ отслабналъ. Като видѣлъ това, Салихъ Мюдеризовъ, възпрѣлъ върволицата и го качилъ на коня си. Освежаването съ вода ставало по сжщия начинъ, както и предния день. Благодарение на това, всички арестувани се съвземали и въ тия трудни моменти нищо не могли да направятъ, освенъ да отправятъ благодарствени погледи къмъ Салихъ Мюдеризовъ. Следъ като Димитъръ Мавровъ се отморилъ, на коня се качилъ другъ. Въ мѣстностьта Дере-башъ надъ Ксанти на единъ припаднало. Часовиитѣ грубо го заритали и искали да го носятъ на гръбъ съседитѣ по верига. Салихъ Мюдеризовъ, обаче, припналъ, завчасъ донесълъ вода отъ рѣката, напръскалъ му главата, и припадналиятъ се съживилъ. Следъ това го качилъ на коня си и тъй го закаралъ до Ксанти. Щомъ наближили града между часовиитѣ турци възникналъ споръ, презъ кжде да минатъ: дали презъ чаршията, за да имъ кажатъ „аферюмъ" чорбаджиитѣ и получатъ бакшишъ, или пъкъ презъ края на града, дето ще подсукватъ мустакъ и покажатъ кабадайлъкъ предъ кадъни по врати и прозорци. Надделѣло второто мнение, и всички

минали презъ крайнинитѣ на града. Щомъ дошли на гарата, всички арестанти били вкарани въ единъ вагонъ и затворени, та щѣли да се издушатъ отъ горещина и жажда. Пакъ Салихъ Мюдеризовъ се притекълъ на помощь. Намѣрилъ две кофи, напълнилъ ги съ вода и ги подалъ вжтре. Следъ това донесълъ втори и трети пжть, дорде потеглилъ влакътъ.

Такъвъ свѣтълъ споменъ запазили за Салихъ Мюдеризовъ всички затворници. Той е проявилъ единъ жестъ, на който сж способни само хора съ силно човѣшко чувство и братско състрадание, къмъ свои сънародници, макаръ и отъ друго вѣроизповѣдание. Това могатъ да вършатъ само люде съ широка душа и милостиви сърдца, чисти отъ всѣкаква користь. А Салихъ Мюдеризовъ бѣше наистина човѣкъ изключителенъ, извънредно честенъ, справедливъ, милостивъ, набоженъ, уменъ и порядъченъ въ всѣко отношение. Въ днешно време едва ли би билъ възможенъ такъвъ благороденъ жесть!

Но да видимъ, какво е станало по-нататъкъ. Салихъ Мюдеризовъ се върналъ въ Смилянъ, а затворницитѣ едни по единъ, други по другъ начинъ се освободили отъ Одринъ, и нѣкои се върнали въ селата си, а други емигрирали въ България. Димитъръ Мавровъ заминалъ сжщо въ България и отишелъ въ Хасковско, дето се ржкоположилъ и станалъ свещеникъ.

Минали отъ тогава много години. Настжпили войнитѣ. Въ Балканската (1912 год,) война, когато турцитѣ бѣха откъртени отъ билото Роженъ-Караманджа, мнозина отъ тѣхъ въздействували върху мѣстното българско мохамеданско население, да ги последва въ бѣгството. Тая вълна повлѣкла и Салихъ Мюдеризовъ, който ведно съ дъщеритѣ си отишелъ въ Ксанти. Когато следъ седмица-две се уталожило настроението, той се върналъ въ Смилянъ, и предъ очитѣ му се открила печална картина. Цѣлото село било изгорено, и неговата кжща ведно съ плѣвнята представлявали пепелище. Пъшкалъ, охкалъ Салихъ Мюдеризовъ една нощь, па се помирилъ.

— Богъ далъ, Богъ взелъ! Тъй е трѣбвало да стане! Отъ късмета си никой повече не може да стори! — казалъ

той, па отишълъ въ съседното село Чокманово да проси отъ близки и познати черги и завивки, да прибере и завие семейството си. Наскоро следъ това българскитѣ военни власти почнали да издирватъ злосторницитѣ, и Салихъ Мюдеризовъ научилъ, кой му е подпалилъ кѫщата. Предъ коменданта, обаче, при когото виновникътъ билъ ординарецъ, той казалъ:

— Имàло е да минова, командиръ ефенди. Сôй ми е билò писано! Морабьô е сова! Не сôмъ виделъ кой ми е запалилъ кôщана? и си излѣзълъ. Вънъ го застигналъ ординарецътъ и покъртенъ отъ великодушието му благодарилъ и просълзено му поискалъ извинение.

— Прòсто да ти е, мижуфъ! Другушъ нимой прави тъй! му казалъ Салихъ Мюдеризовъ и се захваналъ наново да събира домъ и си строи кѫща. Минали войнитѣ. Съ земедѣлие и общи работи той наново се възмогналъ, оженилъ дъщеритѣ си и отъ никого незабелязанъ и необезпокояванъ отъ нищо си заживѣлъ въ с. Смилянъ.

Презъ 1920 година се върналъ въ с. Райково и Димитъръ Мавровъ вече свещеникъ. Една отъ първитѣ му грижи е била да навести и види, живъ ли е още тоя доброчестивъ и високо благороденъ българинъ мохамеданинъ. Добилъ сведения, че е живъ и здравъ и спокойно поминува годинитѣ си въ с. Смилянъ. Порѫчалъ му да дойде, и той дошелъ. Сега, следъ двадесеть години, въ с. Райково свещ. Мавровъ му се отблагодарилъ. Срещата между двамата била трогателна. Прегърнали се и се цѣлунали като сѫщински братя. Изказали си взаимно патилата, и Салихъ Мюдеризовъ гостувалъ на Маврова нѣколко деня. Следъ това и Мавровъ му ходилъ на гости въ Смилянъ, и тъй между тѣхъ се затвърдило едно силно и сърдечно приятелство, съ взаимни зачитания и посещения, че и до края на живота на единия, тѣ си останали като най-близки и сродни единъ на другъ. Свещ. Дим. Мавровъ е още живъ и винаги съ затрогващи чувства и искреность си спомня и разправя за своя приятель и побратимъ Салихъ Мюдеризовъ. При последното гостуване на Мюдеризовъ у Маврова въ с. Райково, на 24 октомврий 1937 година, е направена приложената къмъ настоящето снимка.

Имали сме случай и интересували сме се за миналото и живота на срѣднородопскитѣ българи мохамедани и християни и сме се натъквали на най-разнообразни и чудновати характери. Споменъ, обаче, за най-свѣтълъ характеръ отъ всички мохамедани, това е Салихъ Мюдеризовъ. Неговиятъ животъ, примѣръ и дейность подчертаватъ най-искрено и изразително братскитѣ чувства и единность между родопското население отъ двѣтѣ изповѣдания. Салихъ Мюдеризовъ бѣ правовѣренъ мохамеданинъ и изпълняваше всички мохамедански вѣрски обреди и наредби, но не презираше и християнската вѣра. Случаятъ, да поддържа най-сърдечно приятелство и гостолюбие съ единъ християнски свещенослужитель, говори много нѣщо за него. Той бѣ надживѣлъ всѣкакви предразсѫдъци и внушения, не бѣ никакъ фанатикъ, дълбоко прозираше нѣщата и живѣеше съ мисъльта, че е истински българинъ мохамеданинъ, а не турчинъ. Приятенъ събеседникъ, както за мохамедани, така и за християни, въ кѫщния си животъ бѣ примѣренъ, гостолюбивъ, вежливъ, приказливъ и достѫпенъ за всѣкиго. Съ своята честность и правда той имаше обичьта на всички смилянски жители. Смиренъ, кротъкъ и състрадателенъ, той представляваше цѣлъ незнаенъ миръ. Той бѣ, тъй да се каже, родопскиятъ Платонъ Каратаевъ; преди всичко човѣшки обноски къмъ себеподобнитѣ, безъ никакъвъ огледъ на тѣхната вѣрска принадлежность, а всичко останало ще дойде отъ само себе си. Това е характерно само за една чиста и всеобемаща славянска душа. Честь и хвала му! Дано Богъ го приеме въ своитѣ селения на праведнитѣ и безобидни души, каквито нашиятъ народъ и отечество не сѫ секнали да даватъ за примѣръ и назидание на бѫднитѣ поколѣния.

Богъ да го прости! Аллахъ рехметъ елейсънъ! . . . .